

при розслідуванні цієї категорії злочинів є: судово-балістична, вибухово-технічна, експертиза металів і сплавів, хімічна, судово-товарознавча, технічна експертиза документів; судово-почерково-знавча; трасологічна та ін.

Лит.: Плєскачевський В. М. Оружжє в криміналістиці: поняттє и класифікація. М., 2001; Бычков В. В. Кримінальний оборот оружжя и боеприпасов: поняттє, кваліфікація и расследование. М., 2015; Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г. Ф. Герєга, О. О. Зарубінський та ін. К., 2015; Діденко С. В. Адміністративно-правове забезпечення обігу і застосування зброї в Україні. Теорія і практики. Херсон, 2016.

В. М. Шевчук.

ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ НЕЗАКОННИЙ – злочини, пов’язані з процесом обігу наркотичних засобів, що являє закінчений цикл операцій – від незаконного виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання наркотиків до їх реалізації споживачу. Кримінальна відповідальність за злочини, пов’язані з О. н. з. н., встановлена статтями 305–322 КК України. Предметом злочинного посягання злочинів, пов’язаних із О. н. з. н., є наркотичні засоби, під якими розуміють рослини, сировину або речовину природного, синтетичного і напівсинтетичного походження (фізична ознака), що мають властивість впливати на ЦНС, призводять до стану особливого сп’яніння і наркотичної залежності (медична ознака), класифікуються в міжнародних конвенціях, спеціальних нормативних актах і віднесені до зазначеної категорії

Комітетом по контролю наркотиків МОЗ України (юридична ознака), а зловживання ними ставить під загрозу народне здоров’я (соціальна ознака). Наркотичні засоби залежно від джерел їх походження поділяються на три групи: 1) рослинного походження; 2) синтетичного походження; 3) напівсинтетичного походження. Найбільшого поширення в Україні набули макова соломка, опій-сирець, опійний розчин, марихуана, ефедрин, гашиш, ЛСД, метадон, героїн, кокаїн, «екстазі». Особливу небезпеку становить поява нових синтетичних наркотиків, намітився перехід до «важких» наркотиків (опіум, героїн, кокаїн), а також до синтетичних препаратів. Переважна більшість таких злочинів, як правило, вчинюється з попередньою підготовкою. Підготовчими діями є: вибір місця і способу вчинення злочину; вибір засобів для виготовлення наркотиків; вибір місця для зберігання наркотиків; вибір об’єкта для їх збуту; розробка плану вчинення злочину; підшукування співучасників і розподіл ролей. Дії із безпосереднього вчинення диференціюються на декілька різнопланових способів, що утворюють самостійні склади злочинів: незаконне виготовлення, придбання, у т. ч. шляхом розкрадання, крадіжок; зберігання, перевезення, пересилка, збут наркотичних засобів; контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів. Дії із безпосереднього виготовлення наркотичних засобів обумовлені особливостями виду наркотику. Можна виділити: 1) незаконне виготовлення шляхом витягу з медичних препаратів; 2) виготовлення із незаконно вирощених наркомістких культур; 3) виготов-

лення із сортів маку і коноплі; 4) виготовлення синтетичних наркотиків хімічним шляхом. Способи розкрадань наркотичних засобів: а) виписування рецептів на вигаданих хворих; б) заміна наркотиків ін. речовинами; в) фіктивне списання наркотичних засобів на наукові дослідження, лікування хворих; г) оформлення підроблених документів на знищення медикаментів та ін. Типові сліди можна поділити на: 1) сліди виготовлення, вирощування, наркотичних засобів; 2) сліди зберігання, перевезення, збуту і придбання наркотиків; 3) сліди порушення правил виробництва, придбання, обліку, зберігання, відпуску, перевезення або пересилання наркотичних засобів; 4) сліди споживання наркотиків; 5) сліди впливу наркотичних засобів на організм людини та ін. При кустарному виготовленні наркотичних засобів на знаряддях і засобах злочину залишаються сліди від наркотиків у вигляді мікрочастинок, зберігається їх запах; якщо сировиною для наркотику служить зелена маса коноплі, на долонях рук підозрюваного і під нігтями залишаються сліди у вигляді маси темно-зеленого кольору. Сліди впливу наркотичних засобів на організм людини виявляються в слідах ін'єкцій, зміни в життєдіяльності споживача наркотиків, у його поведінці тощо.

До числа осіб, які беруть участь у О. н. з. н. або психотропних речовин, можна віднести: а) виробників наркотичної сировини і наркотиків. Ними виступають різні категорії населення: сільські жителі, що вирощують наркомісткі культури, медпрацівники, науковці та ін. Виготовлювачами синтетичних наркотиків у більшості випадків є осо-

би, що мають глибокі знання в хімії, біохімії або фармацевтиці; б) поширювачі – це наркомани або особи, що не вживають наркотики, які мешкають у містах, де є осередки наркотизації; в) розкрадачі – раніше засуджені за злочини, пов'язані з О. н. з. н., або особи, що мають доступ до наркотичних препаратів, працівники хімфармпідприємств, аптек, лікувальних і медичних установ; г) перевізники – посередники між виробниками і збувальниками, самі збувальники, споживачі, водії, кур'єри; ґ) споживачі наркотиків, якими є, як правило, люди, раніше засуджені, що деградують (наркомани), а також особи, що епізодично вживають наркотики, – це звичайно неповнолітні або особи молодого віку; д) утримувачі злочинних кубел – споживачі наркотиків із числа дружин або співмешканок наркоманів, засуджених до позбавлення волі, та ін. Найбільшу суспільну небезпеку становлять організатори злочинних угруповань. Ці особи організують і керують діяльністю груп з придбання, виготовлення і поширення наркотиків на чорному ринку, фінансують злочинну діяльність групи й організують доставку наркотиків до місця призначення та їх реалізації. Найчастіше місця виготовлення, придбання, зберігання значно віддалені одне від одного, а час учинення злочинних дій різний. Для збуту наркотичних засобів злочинці використовують відносно безлюдні місця на відкритих ділянках місцевості (вулиці, території підприємств, подвір'я, під'їзди житлових будинків, площі, парки і сквери) у часи неактивного переміщення громадян, а в період активного переміщення – пожвавлені громадські

місця (магазини, ринки, підприємства харчування, вокзали та ін.). При незаконному виготовленні, зберіганні, збуті, залученні до вживання наркотиків, утриманні кубла місцем учинення злочину найчастіше є приміщення: квартира, кімната в комунальній квартирі, кухня, коридор, надвірні будівлі, гараж, сарай, погріб та ін. підсобні приміщення.

Початок розслідування О. н. з. н. визначається сформованими слідчими ситуаціями. Типовими слідчими ситуаціями виступають: 1) факт О. н. з. н. виявлено, підозрюваного затримано з речовими доказами «на гарячому» або незабаром після вчинення злочину. У таких ситуаціях головним напрямом діяльності слідчого є збирання і процесуальне закріплення доказів причетності особи до вчиненого злочину – встановлення конкретних обставин події, їх дослідження, оцінка і використання з метою одержання нових даних; 2) факт О. н. з. н. виявлено, але конкретна особа, запідозрена у вчиненні злочину, не встановлена. Такі ситуації найчастіше виникають при виявленні фактів порушення на підприємствах і в медустановах встановлених правил виробництва, придбання, зберігання, обліку, відпуску, перевезення або пересилання наркотичних засобів, або при виявленні полів і ділянок, засіяних рослинами, що містять наркотичну речовину, або при розкраданні наркотичних засобів з хімфармпідприємств, або, нарешті, при затриманні наркоманів, які, за їх словами, придбали наркотики у невідомих їм осіб. Так, при затриманні особи за підозрою у вчиненні злочину, коли наркотики в неї не виявлені, проводяться такі слідчі (розшукові) дії: 1) огляд місця

затримання підозрюваного і його одягу; 2) огляд підозрюваного щодо встановлення слідів ін'єкцій та ін. ознак уживання ним наркотиків; 3) обшук за місцем проживання підозрюваного, місцем роботи і в ін. місцях; 4) допит підозрюваного; 5) допит свідків; 6) призначення експертизи наркотичних засобів, хіміко-фармацевтичної, судово-медичної, наркологічної, криміналістичних та ін. експертиз. Висуваються версії щодо кола осіб, серед яких може знаходитись злочинець: а) розкрадання вчинено злочинцями, що не мають доступу до наркотичних засобів, але мають інформацію про систему охорони об'єкта, розташування внутрішніх приміщень; б) розкрадання вчинено особами, що мають через службові обов'язки доступ до приміщення, де зберігаються наркотики; в) розкрадання вчинено особами, раніше засудженими за злочини, пов'язані з наркотиками; г) розкрадання вчинено наркоманом; ґ) розкрадання вчинено посадовою особою за допомогою підроблених документів; д) розкрадання вчинено організованою злочинною групою та ін. При розслідуванні злочинів, пов'язаних зі збутом наркотиків, версії можуть висуватися: про джерело, канали і систему збуту наркотиків, їх перевезення (контрабанду); про особу збувальників; про зв'язки збувальника і скупника; про мету скупки (нажива, перепродаж); про умови, що сприяли розкраданню та ін. При розслідуванні О. н. з. н. можуть бути призначені експертиза наркотичних засобів, судово-фармакологічна, судово-ботанічна, агротехнічна, хіміко-технологічна, медико-наркологічна, судово-психіатрична та ін. судові експертизи.

Лит.: Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К., 1998; Одерій О. В., Лисенко В. М. Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Х., 2004; Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, Л. В. Дорош. Х., 2005; Шевчук О. М. Державний контроль за обігом наркотиків. Х., 2015; Наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори / В. Ю. Шепітько, А. М. Полях, Н. К. Макаренко, Г. П. Петюнін. Х., 2016.

В. М. Шевчук.

ОБЛÁВА – оперативний захід (операція), що полягає в раптовому оточенні міста (району міста, певної території) задля перевірки осіб, а також необхідності проведення їх обшуку. Чинним законодавством України не передбачено О. як один із видів оперативно-розшукових заходів.

О. П. Ващук.

ОБЛІК АЛФАВІТНО-ДАКТИЛОСКОПІЧНИЙ – див. *Облік дактилоскопічний.*

ОБЛІК ДАКТИЛОСКОПІЧНИЙ – вид криміналістичного обліку. Порядок ведення О. д. регламентовано Інструкцією про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України, затвердженою наказом МВС України від 11 вересня 2001 № 785, та Інструкцією про порядок формування, ведення та використання оперативного довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах)

кримінально-виконавчої системи України, затвердженою наказом МВС України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 23 серпня 2002 № 823/188. О. д. складається з дактилокарток (масиву дактилокарток невідомих трупів; безвісно зниклих осіб і осіб, яких було піддано дактилоскопіюванню), та слідотек (рестраційних карт слідів рук, вилучених під час оглядів місць подій за фактами нерозкритих злочинів та безвісно зниклих осіб). Існують такі види дактилокарток та слідотек: центральні, обласні, кушові та місцеві. О. д. здійснюється за допомогою дактилоскопічних карток, які містять пальцеві відбитки кожної руки певної особи. Дактилокартки заповнюються у трьох примірниках, якщо вони підлягають обліку в центральній дактилокартотеці, або у двох примірниках, якщо вони підлягають обліку тільки в регіональній і місцевій дактилокартотеках. Звертається із запитом щодо проведення перевірки за О. д. мають право підрозділи МВС, Державної фіскальної служби, СБУ, органів прокуратури та суду, а також правоохоронні органи ін. країн за міжнародними угодами. Існують такі види перевірок: дактилокартка – дактилокартка (проводиться з метою встановлення: осіб, які приховують свої дійсні настановні дані; осіб невідомих трупів; наявності (відсутності) дактилокарток осіб); дактилокартка – слід (слід – дактилокартка) (проводиться з метою встановлення осіб, які лишили сліди рук на місці події); слід – слід (проводиться з метою встановлення фактів залишення однією особою слідів рук при вчиненні різних злочинів). Строк перевірки

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 20-го тому:

В. Ю. Шепітько (голова),
В. А. Журавель (заступник голови),
В. О. Коновалова, В. В. Тіщенко,
В. М. Шевчук, Б. В. Щур

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2018. — 952 с. : іл.

ISBN 978-966-937-250-5

Видання є систематизованим зведенням про поняття, категорії, теорії та вчення криміналістики, судової експертизи та юридичної психології, їх окремі засоби, прийоми, методи та рекомендації. Розглядається теоретико-методологічне підґрунтя наукових концепцій та практика реалізації криміналістичних, психологічних та експертних методів, методик і технологій. Наводяться відомості про наукові та інші видання з криміналістики, судової експертизи та юридичної психології. Надаються довідкові дані про відомих українських та зарубіжних учених.

Розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, співробітників органів кримінальної юстиції, судових експертів, судових психологів, а також усіх, хто цікавиться проблемами криміналістики, судової експертизи та юридичної психології.

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2

ISBN 978-966-937-250-5 (т. 20)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2018
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, 2018
© Національний юридичний університет імені Яро-
слава Мудрого, 2018
© Видавництво «Право», 2018